شای بازان

مولود قادر بێخالی

شای بازان

باز شای هەموو جۆرە باڵندەیەکەو دروشم هیمای هەموو پادشایەکە، باز لە زۆر ئەفسانەی کۆنی رۆمانیەکاندا ئەنگوستی بۆ درێژ دەکرێت کە توانای بەر بەرەکانی هەورە تریشقەو بروسکی هەیە، بۆیە هەرگیز باڵەکانیان دەنێو کشتیاردا دەناشت بۆ پاراستنی بەرو بووم لە جۆرەهای کارەساتی سروشتی، هەروەها لە سەرەتای مێژووی ـ ڤیدا[1] دا هاتووە کەباز بەدەنی پیرۆزی ئادەمیزادی بۆ سەرزەوی هاوور دووە، لە ئاوێستاش دا هاتووە کەباز لە نێوداری ئەفسانەی چارەسەریدا ژیاوە[2].

باز لە هەموو وڵاتانی سەرزەمین دا بە باڵندەیەکی گورج و گوڵ تیژو تەووژم ناسراوە، چونکە لە توانایدا هەیە بگاتە بەرزترین پلە لە ئاسمان و کەشکەلانی فەلەك.

هەر لەبەر ئەم توانایەشیەوە هێلانەکەی بەسانا بۆ ئادەمیزدا نادۆزرێتەوە، چاوێکی تیژو تەمەنێکی درێژی هەیە بۆیە گەلێ بنەماڵەو هۆز خۆیان لەباز کوشتن دەپارێزن... گۆیا بۆیان دەبێتە ئاژاوەو ئاڵۆزیو سەر گەردان..!

باز بۆ گەلی کردەوەی باشە باشەو سوود بەخشە، لە زەمانی حەزرەتی ـ نووح ـ د ـ لە نێو پەستگاکانی ئەو سەردەم پەرستگایەك بووە[3].

باز لە زۆر کتێبیئاینی کۆندا بەرلە سەر هەڵدانی ئاینی ئیسلام و لە سەر دەمی هەڵدانی ئاینی ئیسلام و لە سەر دەمی ئیسلامیش دا بە باڵندەکایەنی پیرۆزو بە کەلك ناوی دێت و بە نموونەی باشی لەقەڵەم دەدرێت، شێخی سەعدی لە گوڵستاندا فەرمویەتی ـ مەچووە ژێر سێبەری کوندەبۆ ئەگەر سێبەری ـهوماـ[*] لە جیهان دا نەبوو،

★ بازو جۆرەکانی[4] ★

باز زۆر جۆری هەیە، گرنگە بەناو بانگەکانی ئەمانەیە:ـ

١) تەوار کەترلانە ـ رەنگی تووکەکەی بەسپی دەروانی ئەم جۆرەیان زۆر بەتین و توانایە پێش جۆرەکانی دیش مەشق دەگرێت، ئەوەی راوچی مەبەستی بێت لەمەشق فێری دەبێت..!

٢) جورە ـ قزل ـ رەنگی تووکەکەی بەلای سووریو زەردیدا دەروانێت لە جۆرەکانیتر ئازاترە، بەکەلەشیش لە ـ ترلان ـ بچووك ترە، بۆیە هێندە پەسند نییە.

٢) فەرخی مێ ـ ئەم جۆرەیان پەسندە چونکە راوچی چۆنی مەبەست بێ ئاوهای بۆ مەشق دەدرێ..!

٤) باشوکه ـ له رهسهنی بازه بهڵام له باز بچووك ترهو خرپن و جوانتره له ههموو باڵندهیهکیش بۆ فرین سووکتره، ههرگیز خۆنهکرهو نابهنگه کاتی سهرو دڵی خۆشه کاتی بێ مهی سهرخۆشه توورهو توندو بێ درێژه، دوو رانی تووکنی چنگ به نینۆك درێژی ههیه، حهز له راوی ووردهباڵنده دهکات، جا ئهگهر بێو باڵندهیهك مل ملانیێ دهگهڵ بکات ههتا یهکێکیان له نێو نهچێت کۆڵ نادات...!!!

٥) کوندهبو ـ ئهمهشیان بهرهسهن دهچێتهوه سهر پۆلی باز بهڵام ههڵسو کهوتی باز ناکات، تهبهشێکی پان و دوو چاوی گهورهو سینگێکی سپی تووکنی ههیه، ههرگیز منهی سهر لوتکه شاخ و بهرزیلکی دار دهکات، تهنانهت راوی بهچکه کهروێشك و مشکو مار دهکات، بهسهبرهو بهزهبره، لای میسرییه کۆنهکان هیمای مردن و شهوی ساردو سهرما دهکات، بۆیه خۆی لێ لادهدهن و بهوێنهری شوومی له قهڵهم دهدهن، کهچی فرێنشی پهسند دهکهن.

زهردهشتیهکانیش تووکی کونده بۆیان دهپۆشت ههتا دوور بن له جۆرههای نهخۆشیو کوشت [٥]

٦) ههڵو ـ ههر له رهسهنی بازهو لهبنهماڵهی باڵنده درنده گۆشت خۆرهکانه، راوی ئاسك و کهروێشك و قازو قوڵینگ و شینهشاوه دهکات، بهفهرخهیی گرتنی سانا نییه چونکه لهشوێنی زۆر سهخت نهبێت هێلانهی نییه، بۆیه وهبهر دهست کهوتنی بۆ ئادهمیزاد سانا نییه.

٧) دوو برا ـ لهههڵو دهکات لهبنه ماڵهی درنده گۆشت جۆرهکانی، بهڵام بهجووته نهبێت به دهگمهن دهفرێت، له شوێنی ههڵدێرو سهخت نهبێت هێلانه ناکات، گهلێکیش مهیلی گهرمیان ناکات، که راو دهکات یهکێکیان خۆ دهنێچیر دهکات ئهوی تریان به دهوریدا سوردهدات ـ خول دهدات ـ جا ئهگهر بۆ براکهی نهگێرا ئهوی تریان خۆی تێ دهکات گهلێ گورج و چاپووکن نێچیر بهدهگمهن لهبهر زهبرو زهنگیان رزگار دهبێت..! ئهم جۆرهیان ماڵی نابێت مهشق نادرێت، جار وا دهبێت به بهچکهیێ وهبهر دهستیان دهکهوێت نهختێك دهستهمۆ دهبێت، بهڵام ههر ههڵێکی بچووکی بۆ ههڵکهوێت ههتاتێنی تێدایه دهفرێت

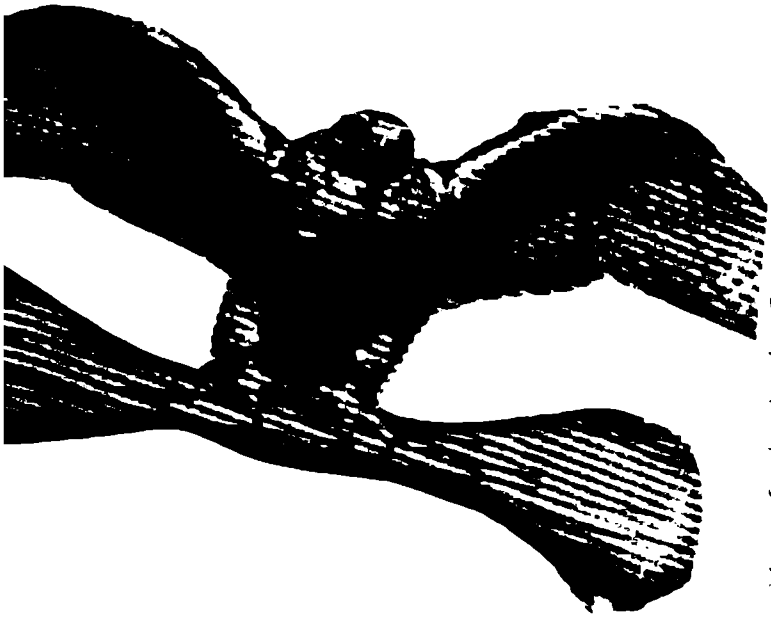

• دالاش - خەرتەل - ئەمەشیان وەك سیسارك لە رەسەنی بازە
ـەلام بەکەلەش لە هەموو جۆرەکانی تر گەورەترەو باڵەکانیشی
ـن و بەرین ترە، سەلکێکی گەورەو دوو قاچی درێژی تووکنی
جنگ بە نینۆکی وەك خەنجەری هەیە چرنوك لە هەر نێچیرو
ـژەڵێ گیر کات بێ سێ و دوو بەرەو ئاسمانی دەبات...!

ـە باڵندە درندە گۆشت خۆرەکانە لە بەرزی شاخاندا دەژی لە
کەنـدو لەنـدانیش دا بۆ راو شوێنی دەبێ، چاوی زۆر تیژەو
ـووش بۆن دەکات، بۆیە بەکۆمەڵ روو دەشوێنێ بە کەلاك
ـەکات.

ـەگشتی باز باڵندەیەکی لەسەر خۆیەو زوو مەشق دەدرێت -
ـەرگیـز داماوە هەوەسی زۆر بەشوێنێ - تاری - تاریك دێت،
ـسکـەوزوو نەخـۆشی دەگرێت، لەکاتی فرینیش دا زوو تێنو
ـەبێت، پاش ماوەیەکی کەم سستی دەباڵان دەکەوێت....!!!
ـ بە هەموو پۆلەکانی لە زۆر بەی زۆری هەقایەت و ئەفسانەی
کوردەواریـدا ناوی دێت و گەڵێ سەر یردەی سەیر سەیری
ـەڵ دەندرێت، بۆ نموونە:-

ـەگـێرنـەوە:- پاشایێ دەبێت گەڵێ بەسام و زەبر بەدەست و
ـامانـدار دەبێت، توانایەکی ئەو تۆی دەبێت یاخی بووو لە بن
ـەی هەوریش بێت دەستگیری بکات.

ـۆژێك لەناکاو - گول[*] - دەبێت گەلێکی بۆ هەوڵ دەدەن کەسێ
- ـۆزنەوە چارە سەری ئەم نەخۆشی یەی بۆ بکرێت، لەهەر چوار
کوشـەی جیهـاندا هەر نوژدارێك هەبێت بۆلای دەچن بەڵکو
ـەرمـانێکی وایـان نیشان بدات ئەم نەخۆشی یەی پاشا چارە
ـکات، لە ئەزیەت و ئازار رزگاری بکات، بەم هەوڵ و تەقەلایە

ـاکاتە ئەنجامێ کە دەرمانی هەبێت پاشای پێ لە ئازاری ئەم
نەخۆشی یە دەرباز بکات...!

گەلیـك بێ زەوەر دەبێت و کرمی دەبرینان دەکەوێت، لەخۆی
بێزار دەبێت و ناڵە ناڵی دەگاتە کەشکەلانی فەلەك کافری پێ
بوسلمان دەبێت لەبەر ئیشق و ئازار سەڵتەنەتی پاشایەتیشی
لەبەر چاوان دەکەوێت، هەموو کاتێ ئاواتی مردن دەبێت، دوو
یاوەری ئاقڵ و ژیری دەبێت روویان تێ دەکات و دەڵێت:-
ئەرێ ئێوە دابەستەنە...؟! کەی بەهانای منەوە دێن...؟

یاوەری دەستە راست وەڵامی دەداتەوەو دەڵێت:-
گەورەم ئەم بێن تەنـگـی یـەی پێ ناوێـت ئەگـەر
بێو ماوەم بدەیـت کارێـکـی ئەو تۆ دەکـەم

خواشیفاتان پێ بدات - بینرێت -، پاشاش گوتی بخوازە ئەوەی
پێت دەوێت، بۆ دۆزینەوەی دەرمانی دەردم تەختی پادشایشم
وەبەر چاوان نایەت، یاوەر وەڵامی دایەوەو گوتی: گەورەم نەماڵم
دەوێ نەگەنجی دونیا لە یەزدانی پاك ئاواتە خوازم دەوات پێ
بدا،
ئەم یاوەرەیان دەیزانی نوژدارێکی پسپۆرلە دووری شاری لە
ئەشکـەوتێـك عیبادەتی خوا دەکات و گەڵێ نەخۆشی گرانیشی
چارەسـەر کردووە، جا بە هەر جۆرێ بوو بۆلای ئەم نۆژدارە
پسپۆرە چووە، بەڵکو رێگای دۆزینەوەی دەرمانێکی پێ بدات.
نۆژداری نێـو براو پاش ئەوەی چەنـد کتێبێك هەڵگێرو وەرگێر
دەکـات، شوکرو سەنای خوا دەکات و دەڵێت دەرمانی ئێوەم
دۆزیەوە، جا ئێوەش چۆنی وە دەست دێنن ئەمەیان پەیوەندی
بەمنەوە نییە.
یاوەر کە ئەم وەڵامەی وەبەر گوێ کەوت لەخۆشیانا گریان کەوت
و گوتی بەخوا ئەگەر بێت و ئەم دەرمانە لە پشت قوڵلەی قافیشق
بێت یان شیری شێرش بێت لە مەشکەی شێر دابێت لەپشتی
شێر بارکرابێت شێریش قەتار چێی بێت دەبێ هەر بەدەستمان
بکات، تا زوو وەبڵێ چییە...؟
پاداشت ئەم هەگبـە زێرەم بۆ وەڵامت هاوور دەهایە، نۆژداری
پسپـۆر گوتی: چێت لێ بشـارمـەوە... خوێنی شای بازان...
دەرمانە بۆ ئەم جۆرە دەردانە...!!!
یاوەر گوتـی: جا ئەم خوێـنـە چۆن وە دەست دەگـات...؟!
نۆژداری پسپـۆر وەڵامی دایـەوەو گوتی:- من پەیوەندیم بەم
پرسیـارە نیـیـە هەر ئەوەنـدەم لەسەرە، ئەم دەرمانەی چارە
سەرە، بەڵێنیش دەدەم ئەگەر بەم خوێنە چارەی نەکرا پاشا بۆی
هەیە لەسەرم بدا.....!!!
یاوەر گەرایـەوە لەگـەڵ یاوەری دەستـە چەپ کۆبونەوە هەتا
رێگایەك بۆ گرتنی شای بازان بدۆزیتەوە، چونکە یاوەری دەستە
چەپ ئاگاداری راوو شکار بوو دەی زانی لەچ وەرزو کاتێکدا

تەیرو تاڵ کوێستان و گەرمێن دەکەن، بۆیە گوتی برا ئەوەی من ئاگاداریم و دەیزانم شای بازان ساڵی دوو سەر لە هەرێمی ئێمە دەدا لە سەرەتای بەهار کە دەشت و کێو سەووز دەبن و چرۆزەرەی گوڵ و گوڵزار سەر هەڵدەدات بەرەو کوێستانانەوە دەچێت. لەئاخە لێودی پایزیش دا کە مێوەجات پێ پێ دەگات و تری بە مێووژ دەبێت بەرەو هەواری زستانی‌یەوە دێت، جا دەبێ لەم دوو وەرزەدا شتێکی ئەو تۆو بکەین بەڵکو وەبەر دەستانی دەخەین. بەهەردووکان لەسەرەتای بەهاردا چەند ووشترو گارەش و کاووری قەڵەو قەڵەویان لە ئەرزدا ـ بەمانای سەر برین ـ و گۆشەکانیان لەسەر بەرز ترین لوتکەی شاخان بۆ رەوەی بازان کرد بەچێشت و قاوەڵتی...! بەڵکو دەنیشن و خەریکی خواردن دەبن و بەسانا بەتەڵەیەوە دەبن، جا کەرەوەی بازان گەیشتنە ئەم خواردنەوەش هەر شێت بوو بوون، شای بازان فەرمانی‌دا رەوەی بازان پشوو‌بدا، ئەوەندی نەمابوو شای بازان قاچ بەسەر زەوی‌بدا...!

راوێژ کەرێکی دڵسۆزو ئاقڵ مەندی هەبوو شاپەرێکی لە پشتی‌داو گوتی: نەکەی، داوە...!!!

ناچار بە زگی برسی‌و لەشی ماندو لەم میل و باسکە ئاوا بوو، ئەو ـا دووبارە فەرمان درا رەوەی بازان پشووبدا، لەبەر ئەوەی هێندێکیان لەرو لاوازبوون توانای ئەم بەردەوام بونەیان نەبوو هەر لەرێگا تەواو بوون، جاکە گەیشتە مەڵبەندی مەبەست دەست بەجێ رەوەی بازان کۆمەلیان بەست سزا دانی سەبەب کاری ئەم کارەساتە، لە ئەنجامدا راوێژ کاری شای بازان فەرمانی لە دار دانی درا...! لەگەڵ ئەودیش دا هەموو پیلان و ماندوبونی یاوەرانی پادشا پرو پوچ کرا، پاشاکە هەواڵی نەگرتنی شای بازانی پێ دەگا گەلێك سەخڵەت دەبێو بەرگی غەزەب لە بەردەکاو،داوای سزا دانی

یاوەرەکانی دەکا، پاش پارانەودو دڵدانەوە بۆ جاری دووەم ماودیان دەدا. ئەگەر بێو ئەو جارەیان سەر نەکەون لە سەریان دەدا، جاکە پایز داهات جارێکی‌تر داوەت بۆ گەرانەوەی رەوەی بازان ساز دراو لەهەمان شوێن ئامادە کرا، جاکە کۆمەڵی بازان هات و چاوی بەم داوەتە نازدارە کەوت، راوێژ کاری تازەی شای بازان هات و گزتی میران ئەو جارەیان ئەم گۆشتە خۆشەو داودتە باشە با ودك جاری پێشوو لە دەست خۆ نەدەین و چەندێکی تریش لە نێو نەبەین...،

ماوە هەیە فەرمانی پشوودان بدەین...؟ شای وەڵامی دایەودو گوتی: بەڵێ بۆی دابەزن پیرو بچووك و مەزن، شای بازان هێشتا قاچی بەتەواوی نەگەیبوونە سەر زەوی تەقژنێك هات...!!! هەردوو قاچ و باڵەکانی وە یەك هات و بە تەڵەیەوە بوو، چەند خزم و دڵسۆزێکی هەبوو گەلێکیان بۆ هەوڵ دا بەر لەودی ئادەمیزادی پێ بگا، چارەیەکیان بۆ نەکرا...!

پیاوانی پادشا تاویان دایە سەری بە چەقۆی تیژو خەنجەری هەتا سەری جیاواز کەنەوە لە دەنی...!، راوێژ کەرەکەی تازدی شای بازان کە ئەوەی، لە شەقەی باڵانی‌داو فری لەگەڵ دستەو بەری، ئەوسا شای بازان وەقسە هات و گوتی:ـ

موستەحەقم بم کوژنەوە تازووە ، چونکە بەگوێ ئەوانەم نەکرد کە خۆیان بۆ بەختەوەری ژیان من بەخت دەکرد، بە قسەی نەمیم و تەماح کارو ترسنۆکانم کرد هەتا بەم جۆرە خۆم بەتەڵەوە کرد، سەریان بری‌و خوێنەکەیان هێنایەوەو دەبەدەنی پاشایان هەڵسوی. سەریان بری‌و خوێنەکەیان هێنایەوەو دەبەدەنی پاشایان هەڵسوی، ئەوەی نەخۆشی بێت لەبەدەنی پادشادا نەما. روتەکانی شای بازانیش بەئاوی زێر نەخش دران.
باز وانەبێ هەر دەرمان بووبێت...! لە کۆنەوە دروشم وهیمای خواوەندیش بوودو بۆ گەلێ کردەوەی باشیش سوودی بووە.

سەرد رای ئەمانەی سەرەوە لەم لێکۆڵینەوەدا ئەوەمان وددەست ‌دەگا، باز بۆ گەلێ دروشم و هیما لە نێو دڵی میللەتاندا جێ خۆی کردۆتەود باز دروشمێکی تایبەت بە خواوەندی .زووس. واندرا ـ ی هێندۆستی بووە، لەباکوری رۆژئاوای وولاتیشماندا لە شاری ـ حەزرەر هەترا ـ بە بال کراوەیێو وێك هاتووێ دروشمی ئاڵای میری بووە، وێنەی باز وەك وێنەرێکی ئاسمان ئاڵای رژێم و

سینگ و بەرۆکی سوپا سالارو سەربازەکانی رۆمانی پێ رازاندوێتەوە، باز نیشانەی روح سوکیو دڵ فراوانییە، چونکە بەزمانی ـ هیروگلوفی ـ پیتی ـا ـ نیشانەکەی بازەو مانای ژیانێکی هێمن و ئاسودەو ساکار دەدات.

باز لە سوریای کۆندا لە هونەری رۆمانتیکیدا بە هەر دوو دەست هانا وەبەر خوردا دەبا بەمانای روح بەرەو نەمری دەبا، دیانەکانیش باز بە وێنەی ئاسمان دادەنێن، گوایە هەر بەرز بونەوەیەکی بەرەو ئاسمان پارانەوەیە لە یەزدان، گەرانەوەشی بۆ سەر زەوی خۆشیو دڵدانەوەیە، بۆیە ـ قەشە، جیرودم ـ دەڵێت: چونکە باز جیاوازییێکی گەورەی هەیە لەگەڵ باڵندەکانی تربۆ فرین و بەرز بونەوە، هەڵسانی بەرەو ئاسمان نیشانەی خواوەندیو پارانەوەیە لە خوای گەورەو میهرەبان، هەر بۆیەش هیمای هێزو وزەی جەنگاوەرەکانی ئیمپراتۆریەتی رۆمانەکانی بووە، باز کە نێچیر بەرەو ئاسمان دەبات خەڵاتی سەرکەوتنە بەهێزی ئاسمانی دەدات ـ دانتی ـ دەڵێت باز باڵندەیەکی تایبەت بەخوایە.

لە شاری ـ لەگش ـ کە لە باشووری وولات بووە لەسەر دەمی سومەریەکان باز ـ دووشمایان بووە، بۆیە بە دوری نازانم ـ روخ ـ ی عەرەبیش هەر جۆرە بازێك بووبێت، لای میسریە کۆنەکانیش هەر باز هیمای خوای ـ حورس ـ رۆژ هەڵاتە، خۆ هێندیە سوورەکانی ئەمریکاش لەم بروایەدان کە ئەو خوڵەی باز پەرلەی تێدا دەکات گەلێ نەخۆشی چارە سەر دەکات...!

باز لە خەون دا:ـ

لە لێکدانەوەی گەلێ خەون دا ئەوەمان وەدەست دەکا ـ ئەوەی باز لە خەودا ببینێت یان بە سوڵتان دەبێت یان خوای گەورەو میهرەبان کورێکی خوو رەوشت باشی پێ دەدات، بەڵام ئەگەر یەکێك لەخەودا دی باز راوی دەنێ ـ سەری دەدوودەنێ ـ مانای ئەوەیە دەسەڵات داری ناوچەی لێ بەرق دادەچی، بەڵام ئەگەر پاشماوەی بازی دێت مانای ئەوەیە رو بەروی زۆری داری دەبێت، بەڵام ئەگەر پەراموچکەی بازی دێت لە سەربانی خانوی خۆیدا یان لەنێو زەویو زاریدا مانای ئەوەیە ـ ملك الموت ـ دەبینێت، بەڵام ئەگەر هاتو وای بۆ دەرکەوت پەرەکەی وەسەرسەری کەوت ـ مانای ئەوەیە ـ لەم جیهانە وە دوور دەکەوێت، خۆ ئەگەر باز بریندار ی دەکرد ـ مانای ئەوەیە ـ حاڵ و گوزەرانی ئاڵۆز دەبێت، وەئەگەر لە خەودا دیتت بازت لێ یاخی دەبێت ـ مانای ئەوەیە ـ سەرۆکی ناوچەت لێ زوێر دەبێت بەڵام ئەگەر لەخەودا دیتت پەراموچە یان ئیسقلنێکی بازت وەدەست دەکەوێت مانای ئەوەیە ـ پایە دەبێت و، بەخاوەنی سەروسامانێکی چاکیش دەبێت.

باز لە فریندا لەهەموو باڵندەیەك سووکترو بەتەوژم ترە، چاوی زۆر تیژو تەمەنیشی درێژە، بۆیە ئەوەی لە خەودا ببینێت بووە بەباز تەمەنی درێژ دەبێت.

بازو ئادەمیزادو هەڵبژاردن:ـ

لە گەلێ هەقایەتی کوردەواریدا گوێمان لێ بووە ـ پادشایەکی ئۆجاغ کوێری ناوچە کەمردووەو کەسی نەبووە بەجێگری ببێت، دانیشتوانی ناوچە ناچار بوون باز هەڵدەن، تا کاروباری ناوچە بەو کەسە بدەن کە سێجار باز لەسەری دەنیشێت، جا لە نێوان ئەم هەڵبژاردنەدا هەرکەسێ باز سێ جاران وەسەری بدات بێ سێو دووکارو باری راپەراندنی ناوچەکەیان بەو دەدا، سەری رای ئەمەش باز لەگەلێ سەخلەتیدا یارمەتی خاوەنەکەی دەداو بە هانایەوە دێت و رزگاری دەکات،

ئەم باڵندە ژیرو نازدارە هەمیشە لەژێر زەبروزەنگی ئادەمیزاد بە ئازارە، بەرنە ئێستا گەلێ میرو پادشا راوو شکاریان بەباز بە جۆرە وەرزشێکی دادەنا، هەر بۆیەش کەسانێکی زۆربازیان بەخێو دەکردو مەشق دەدا، هەتا چۆنیان ئارەزوو بێت ئەو تۆ راویان بۆ بکات.

بازو چەك:ـ

کە چەك هاتە روو باز ئەو باوو بایەخی سەرەوەی چوو...! ئادەمیزاد ئامیری ـ چەکی ـ لە باتی باز بەکار هێناو دژی ئەویش بە کاری دێنێت، بۆیە ئەوەندە نەماوە بازو چەندەها جۆرەی باڵندەی بەسوودیش دەنێو بچێت، سەرە رای ـ چەك ـ ئەو دەرمانانەی ئادەمیزاد بۆ پاراستنی کشتوکاڵ بەکاری دێنێت بازیش لەبن و بوتردك دەر دێنێت، چونکە گەلێك باڵندە درەندەکانی تر بترسێنێت، باز دوو هەزار ساڵ بەر لە مێژووی زاینی لە چین ـ بۆ جۆرەکانی راو مەشق دراوە بەرە بەرە گەیوەتە رۆژ هەڵات رۆژ ئاواو ناوچەی عەربستان و ئەوروپا، گرنگتری

بەڵگەی مێژوو بۆ ئەم بۆچونە ـ تابلۆیەك ـ ە لە پاشماوەی شاری ـ ـ خور زبـاد ـ ئاشوری دۆزراوەتەوە، وێنەی راوچی‌یەك و بازی تێـدایە بۆ راو دەچن، هەرە بەناوبانگەکانی ئەوروپا کە بایەخیان بە باز دەدا ـ ماریا ـیە شا ژنی ئیسکوتلندا، لەدڵ شاهیزی سێیەمی ئینگلیزی‌و ناپلیونی فەرەنسی‌یە.

لە کۆتاییدا دەبێ ئەوەش بزانین هەر هەرێم و ناوچەیەك لەسەر روی زەمـین دا جۆرێ تایبەت بە راوی خۆی هەبووە، بەڵام هەموو راوچیانی بەباز لەم رایەدان کە دەبێ باز بەبەدەن ـ لاش ـ ە قورس نەبێت، جا بۆ گەیشتنـە ئەم قورسایی‌یە راوچی‌یە ئینگلیزەکان بازیان دەکێشا، بەڵام راوچی‌یە عەرەبەکان بەهۆی راوەستـانی‌بـاز لەسـەر مەچـەکیـان پسپـۆر بوو بوون لە قورسـایـیـان، بازی مەیـلەو رەشی تووك کورتی چاو سوور دووربینە، چاو زەردو چاشینیش جێی بروایی نینە، توولکیش باوی نی‌یە چونکە لە شاخافێری فرۆ فیڵ بووە، بازی باڵ کورتی بەدەن ـ لاش ـە تورت و سەر بچووکی چاو زەردی کلك درێژی لەپ خری جنـگ درێژ لە هەمووان پەسەندترو ئازاترە، بازی سینگ پانی مل درێژی چوارشانەی ران بە تووکی قاچ کورتی پتەو کە هەر دەم دەگەڵ کلکی خەریکەو حەز لە راوی کەوو پۆرو کۆتر دەکات، پێش برکێ لە هەموو جۆرەکانی تر دەکات.

بازی لە روو لاوازی گەدە بەتاڵ ئەو هێزەی نی‌یە بفرێت بەباڵ، بازی گەدەپـری ئاخنـاویش گێـل و وێل و گران دەبێت باش هەڵسو کەوتی راوی بۆ ناکرێت، باشترینیان مام ناوەنجی‌یە، دۆزینەوەی ئەم پۆلەشیان لە پسپۆری راوچی‌یە، لەگەڵ ئەوەش دا لە رۆژهەڵات و رۆژ ئاواو ناوچەکانی تریش دا چ جیاوازیێك دەربارەی راووشکار بە باز لەنێو دارو درەخت و چۆل و بیابان دا هەبێت سەرەنجام هەر بەیەك ئامانج دەگات.

سەرچاوە و پەراوێز:ـ

١ ـ ڤیـدا لە ص ٢٠٣ی المـعـجم الفـولكلوري تاليف الدكتـور عبدالحميد يونس الدولى ١٩٨٣

٢ ـ هەمان سەرچاوەی سەرەوە

٣ ـ قورئانی پیرۆز ئایەتی ـ ٢١ ـ سورەتی ـ نووح ـ د ـ

٤ ـ لاپـەرە ـ ١٥٥، ١٥٦، ١٥٧، ١٥٨، ١٥٩ لە پەرتـووکـی ـ کوردەواری ـ دانـانی خوا لێ خۆش بوو مامۆستا نەمر علاءالدين السجادي چاپی ١٩٧٤

٥ ـ ص ٦٠ من مجلة التـراث الشعبي العدد الفصل الثاني ربيع ١٩٨٩ ـ موضوع رمز من عالم الحيوان ـ للدكتور سامي سعيد احمد.

٦ ـ لاپـەرە ـ ١٧٠ ـی پەرتـووکـی ـ کوردەواری ١٩٧٤ دانـانی مامۆستای نەمر علاءالدين السجادى

٧ ـ چەند هەقایەت خوانێکی پیری ناوچەی دەشتی هەولێرو رانیەو رەواندوز بۆیان گێراومەتەوە.

٨ ـ الصفحات ٧٨، ٧٩، ٨٠، من مجلة التراث الشعبي العدد الفصل الثانى ١٩٨٩ موضوع رمز من عالم الحيوان ـ للدكتور سامى سعيد الاحمد.

٩ ـ الصفحات ٦٠، ٦١، ٦٢، ٦٣ من مجلة التراث الشعبي العدد ١٠ / ل ٩٧٦ موضوع ـ صيد الصقور وتدريبها في المنطقة الشرقية ـ للأستاذ الفاضل كاظم سعدالدين.

١٠ ـ موسوعة غرائب العالم تاليف ابراهيم شرف الدين وعلى إبراهيم شرف الدين

★ گول ـ جۆرە نەخۆشی‌یەکی پیستەیە

★ تورت ـ توند، پتەو، رەق

★ هوما ـ جۆرە باڵندەیەکە لەشێوەی باز دەکات هەرچەندە نەختێ بچووك و خرپی‌ترە، بەڵام لەزۆربەی زۆری تەیرو توار لای شێخی سەعدی پیرۆزترە!

★ باز لە سەعاتێکدا دەتوانێت ٢٩٠ کیلومەتر ببڕێت.

تەمەنی باز لە ٢٠ ساڵ ٢٥ ساڵ دەبێت

★ البـوم ـ کونـدەبو ـ لە سەرەتای دێری سێیەمی لاپەرە ١٣٦ی پەرتـووکی موسـوعـة الطيـور المصـورة بەردەسـەن دەچێتـەوە سەربنەماڵەی باڵندە گۆشت خۆرەکان

★ لە لاپەرە ١٣٦ تا لاپەرە ١٩٣ باسی باڵندە گۆشت خۆرەکان دەکات کە ژمارەیان (٧٥) جۆرە بە پێنج بەشیش دابەشیان دەکات (٥١) جۆری وەبەر باز دەکەوێت ئەم (٥١) جۆرەش بە چوار پۆل دادەنێت.

ئەم لێکۆڵینـەوەی ئێمـەش تەنانەت گرنگەکانی پۆلێك لەم چوار پۆلانە دەگرێتەوە.

ـ موسوعة الطيور المصورة ـ تاليف المهندس دريد نوايا ـ من مكتبة طارق جامباز ـ

★ کشتیار کێڵگەی زەویو زارە ـ